

*einfachsten Arbeit überhaupt, die er leistete und die sich letzten Endes immer zu Gunsten Deutschlands auswirkte.*¹

Dat is juist. Gelijk gezegd: al om de productie mogelijk te maken van de middelen die het voor zijn eigen levensonderhoud nodig heeft, werkt elk volk in een bezet gebied óók ten behoeve van de bezetter. Zet zijn eigen regering in ballingschap de oorlog voort, dan verleent het de vijand hulp en benadeelt het de staat tegenover die vijand – past hier dan ook die andere term die in artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht voorkwam: ‘opzettelijk’? Ja, voorzover men weet wat men doet, maar er stak in de situatie waarin het Nederlandse bedrijfsleven was komen te verkeren, een element van dreiging dat in het begrip ‘opzet’ niet verdisconteerd wordt. Ook mag men niet uit het oog verliezen dat de secretarissen-generaal, de ondernemers en de vakbondsleiders, toen zij zich in '40 in de economische collaboratie schikten, toch niet de politieke doeleinden onderschreven die de vijand zich gesteld had. Had men collaboratie in de zin van het op enige wijze bijdragen tot de versterking van het Duitse oorlogspotentieel strafbaar gesteld, dan had men na de oorlog vrijwel het gehele Nederlandse volk voor de rechter moeten dagen – een absurd en trouwens ook onbillijk denkbeeld.

Dus maar de spons over de economische collaboratie? Bepaald niet.

Om te beginnen zouden wij willen opmerken dat het college van secretarissen-generaal en de voormannen van het bedrijfsleven in een periode waarin nog gevochten werd op het vasteland van Europa, de normen die Winkelman gesteld had, niet uitgesproken krachtig verdedigd hebben. Ook Winkelman had beseft dat men op een gegeven moment voor Duitse druk zou moeten wijken. Wij herinneren aan de woorden die hij op 23 mei '40 in de vergadering sprak waar o.m. Snouck Hurgronje en Teschmacher (de directeur van Wilton-Fijenoord waar men toen al druk aan het werk was voor de *Kriegsmarine*) aanwezig waren: ‘Als een man aan een werkbank staat en er komt een Duitser die hem zijn pistool op de borst zet en zegt: ‘werk en anders schiet ik je neer’, en die man gaat werken, zal ik hem dit niet kwalijk nemen. Men kan niet verlangen dat iedereen een held is en zich laat doodschieten. Dat is overmacht, maar een opdracht voor een werk aanvaarden’ (zonder dat van ernstige dreigementen sprake was) ‘is geen overmacht’.² Bij steviger verzet van de zijde van de secretarissen-generaal of van de voormannen van het bedrijfsleven zou Seyss-Inquart

¹ R. Fiebig: *Die wirtschaftliche Lage in den Niederlanden bei der Kapitulation und ihre Entwicklung während der Besetzung* (z. d.), p. 13 (Doc I-476, a-4). ² Getuige H. G. Winkelman, *Enq.*, dl. II c, p. 107.